

TÜRKİYE TÜRKÇESİ NEREYE GİDİYOR?

Abdulkadir ÖZTÜRK*

ÖZET: *Kökleri milat öncesi asırlara dayanan Türk dilinin, bengü taşlarla birlikte M.S. 8. yüzyılda edebî bir dil olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemden itibaren yazı dili olarak farklı coğrafyalarda çeşitlenerek gelişen Türk dili, 13 asırdır hem canlılığını korumakta hem de kitlesel kullanım alanını genişleterek devam etmektedir. Türk dilinin Anadolu sahasında filizlenen ve yayılma alanı dikkate alındığında günümüze dek en geniş sahada varlık gösteren kolu Türkiye Türkçesidir. Türkiye Türkçesi, 21. yüzyıl dünyasında Türkiye başta olmak üzere Avrupa, Asya, Afrika, Amerika ve Avustralya kıtalarında kullanım alanına sahiptir. Bu kullanım alanından hareketle Türkiye Türkçesi, Türkiye dışında ve Türkiye’de olmak üzere iki grupta ele alabilmekteyiz. Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinin güncel durumu, göç hareketliliği temelinde değerlendirilecektir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Türkçesi, göç hareketliliği, güncel durum*

M.S. 8. yüzyılda edebî bir hüviyetle karşımıza çıkan Türk dili, elbette köklerini çok eski asırlara dayandırmaktadır. Milat öncesine bakıldığında bu delilleri görmek mümkündür; Sümercedeki Türkçe izleri, Asya ve Avrupa’da hüküm süren Hunların dili Türkçenin tarihini çok öncele-re götürmektedir. Bunun yanı sıra Köktürk yazısının gelişim süreci de bu gerçekliği desteklemektedir. Bengü taşlardaki metinlerden hareketle Kök-türkçenin söz varlığında soyut kavramların azımsanamayacak bir sıklık alanına sahip olması, kelimelerin çok anlamlı kullanımlarıyla kavramsal zenginliğini göstermesi ve eş anlamlılık düzeyinde ise leksik çeşitliliği barındırması da dikkate alındığında Türkçenin kadim bir dil olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Türk dili, yüzyıllarca dünyanın çeşitli coğrafyalarında, farklı siyasî birlikler bünyesinde baskın ya da azınlık dil statüsünde Türklerin edebî, ilmî, dinî, sosyo-kültürel gibi yaşamlarının aktarıcısı ve taşıyıcısı temelinde sözlü ve yazılı anlaşma vasıtası olmuştur. Bu coğrafi, siyasî, dinî, kavmî ayrışmalar beraberinde Türk dilinin çeşitlenmesini ve zenginleşmesini de kaçınılmaz kılmıştır. Türk dili bu süreçte çeşitlenerek zenginleşirken; Türk dünyasında “Ortak Dil” merkezinde kullanım alanından uzaklaşarak anlaşılabilirlik düzeyini lehçeler arası yakınlık veya uzaklık temelinde belirler duruma gelmiştir. Kullanılan alfabeler, farklı farklı topluluk ya da

* Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. akadirozturk@odu.edu.tr

milletlerle kurulan kültürel, siyasî ve dinî etkileşimler ki bu etkileşimler, dili alıntılama ve kopyalama gereksinimine de maruz bırakmıştır.

Bütün bu gelişmeler, yabancı dillerin etkisine rağmen baskın konumdaki Türk lehçelerini güçlendirirken; baskın diller arasında azınlık durumunda kalan bazı lehçeleri de yok olma tehlikesi ile baş başa bırakmıştır. Tehlike altında bulunmayan Türk lehçeleri ise her ne kadar bu sorunu yaşamamakla birlikte onların da kendi bünyelerinde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları da bir gerçekliktir. Bu yazıda, Oğuz Türkçesinin günümüzdeki en geniş kullanım ve yayılma alanına sahip temsilcisi olan Türkiye Türkçesinin güncel durumu göç hareketliliği temelinde değerlendirilecektir.

800 yıllık bir geçmişe sahip Türkiye Türkçesi (Özkan 2019: 179) günümüzde, Anadolu başta olmak üzere Kuzey Kıbrıs, Balkanlar ve Avrupa'da; bunun yanı sıra çeşitli nedenlerle Anadolu'dan Amerika, İngiltere, Japonya, Güney Kore, Avustralya, Lübnan, Libya gibi ülkelere yerleşen, göç eden topluluklar tarafından da kullanılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, Kosova Cumhuriyeti'nin ise Prizren, Priştine, Mamuşa gibi kentlerinde resmî dil olarak yaklaşık 84 milyon konuşur tarafından canlılığını korumaktadır.

Gerek Osmanlı Devleti döneminden bu yana Balkanlar'da varlığını devam ettiren gerekse Lozan Mübadelesine bağlı olarak Batı Trakya ve Kuzey Trakya'ya göç ettirilen Türklerin günümüzdeki nüfusu yaklaşık 500 bin civarında olup Balkan ülkelerinin kimi engelleyici tutum ve politikalarına karşın Türkiye Cumhuriyeti Devletinin desteği ve himayesiyle Türkçe, anadil eğitiminde ve konuşma dilinde Balkan Türkleri arasında kullanılmaya devam etmektedir. Yine Balkan ülkelerinden Makedonya ve Arnavutluk'ta yaşayan yaklaşık 150 bin Türk tarafından da Türkçe kendine bu bölgelerde de kullanım alanı bulmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında, iş gücü anlaşmalarına bağlı olarak Türkiye'den Avrupa'ya işçi göçleri gerçekleşmiştir. Bu göçler neticesinde günümüzde Almanya'da 3 milyonun üzerinde, İngiltere, Fransa, Avusturya, Hollanda, Belçika, İsviçre gibi ülkelerde ise 2 milyonun üzerinde olmak üzere Avrupa'da 6 milyona yakın Türk göçmenleri yaşamaktadır. Avrupa'nın yanı sıra ABD, Japonya, Avustralya gibi diğer ülkelerde de 1 milyona yakın Türk göçmenleri tarafından Türkçe, anadili olarak kullanılmaktadır. Bu verilerden hareketle Asya, Avrupa, Afrika, Amerika ve Avustralya kıtalarında olmak üzere yaklaşık 93 milyon civarında Türkiye Türkçesi konuşuru bulunmaktadır. Bu nüfus, Türkiye ve Türkiye dışında olmak üzere iki grupta verilecek olursa Türkiye Türkçesinin konuşur sayısının Türkiye dışında 9 milyon civarında olduğu görülmektedir.

Ayrıca 10. yüzyıldan itibaren Suriye ve Irak topraklarını kendilerine yurt tutan ve günümüzde Suriye Türkmenleri, Irak Türkmenleri olarak adlandırılan 5 milyonun üzerindeki Oğuz Türkü de anadili merkezli Türkçeyi hayatın her alanında kullanmaktadırlar. Suriye ve Irak Türkmen-

lerinin ağızları Anadolu ağızları ve Azerbaycan ağızları ile ortaklıklar taşımaktadır. Bunun yanı sıra Kıpçak Türkçesinin bu ağızlar üzerindeki etkisi de dikkat çekicidir. Suriye ve Irak Türkmen Türkçelerine, ortaklıklardan hareketle Türkiye Türkçesinin ya da Azerbaycan Türkçesinin ağızları altında yer verme tartışmaları dışında tutarak müstakil olarak Oğuz Türkçesinin kolları olarak değerlendirme eğilimindeyiz.

21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına yaklaştığımız bu dönemde; dünya genelinde siyasal, finansal, sosyal, kültürel gibi alanlarda bireylerin ya da toplulukların temel yaşamlarını doğrudan etkileyen politikalar, dillerin geleceğine de etki edebilmektedir. Bu etki karşısında dillerin, kimi sorunlarla baş başa kalması da kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye dışında kullanılan Türkiye Türkçesinin başlıca sorunları arasında baskın diller arasında Türkçenin arka planda kalarak kullanım sıklığının azalması gelmektedir. Eğitim dilinin anadilde olmaması, seçmeli ders olarak anadil öğretiminin azalması ya da müfredattan kaldırılması, aile bireyleri arasında dahi anadil kullanım bilincinin zayıflaması, toplumsal alanlarda ve iş hayatında ikincil dilin zaruri kullanımı, genç kuşakların Türk kültüründen uzak ve kopuk yetiştirilmeleri gibi sebeplere bağlı olarak dil körelmesine doğru Türkçenin bir istikamette olduğu görülmektedir.

Türkiye dışında Türkiye Türkçesinin en yoğun kullanım sahasının bulunduğu ülke, Almanya'dır. Öyle ise Almanya'daki Türkçenin günümüzdeki durumuna bakılacak olursa diğer bölgelerdeki Türkçenin durumu da daha iyi anlaşılabilir.

1960'larda Almanya'ya giden birinci kuşak Türk göçmenler, dil ve kültür bağlamında dışı kapalı bir tutum sergilemişler ve bunun sonucu olarak da ana dillerini hatta çoğu ağız özelliklerini dahi korumuşlardır. Kültür ve dil çatışmasını en çok yaşayan kuşak ise ikinci kuşak olmuştur. Öyle ki aile ortamında Türkçe ve Türk kültürüyle yetişirken okul çağında yeni bir kültürle ve dille tanışmaya başlamışlardır. Aile içinde Türkçenin ve Türk kültürünün hâkimiyeti, okulda ise Almanca'nın ve Alman kültürünün baskısı ikinci kuşakta özellikle dil asimilasyonunun görülmeye başlanmasına neden olmuştur (Bekar, Öztürk 2018: 18).

Almanya'da özellikle üçüncü kuşakta Türkçenin kullanımında bir bozulma görülmektedir. Almanca ve Türkçenin karışımından meydana gelmiş, hayatın her alanında kullanılan ve *Almanya Türkçesi* olarak adlandırılan bir Türkçe türemiştir. Yukarıda bahsi geçen etkenlere bağlı olarak "Semilingualizm", "Sınırlı Dillilik" veya "Yarım Dillilik" olarak adlandırılan anadilin ve ikinci dilin yetersiz bilinmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu durum ise genç bireylerin her iki dilin de doğal kullanıcısı olmasına karşın her iki dildeki bilişsel yetersizliği neticesinde hem düşünme yeteneğini hem de zekâ gelişimini olumsuz etkilemektedir (Bekar 2013: 782-784). Üçüncü kuşağın, aile içinde öğrendiği Türkçeyi geliştirecek ortamı bulamaması ve ileriki yaşlarda kendisinde baskın dilin Almanca olması gibi nedenler Türkçenin kullanım pratikliğinin körelmesini hızlandırmak-

tadır (Bekar, Öztürk 2018: 19). Günümüz Almanya’ında Türkçe, canlılığını birinci ve ikinci kuşakta; kısmen de üçüncü kuşakta devam ettirmektedir. Ancak genç kuşaklarda dil körelmesinin ileri düzeylere ulaşması durumuna bağlı olarak 21. yüzyılın ikinci yarısında Türkçenin kullanımındaki düşüş, tehlikeli seviyelere ulaşabilecektir. Bu durum, Avrupa ve diğer kıta ülkelerinde de Türkçenin geleceğini yakından ilgilendiren önemli bir sorun olarak tespit edilmektedir.

Türkiye dışında Türkiye Türkçesinin karşı karşıya kaldığı başlıca sorun *dil körelmesi* olup dilin kullanım alanının zayıflaması ya da kaybolmasıyla sonuçlanabileceği de öngörülebilmektedir. Anadolu’daki Türkiye Türkçesinin ise yakın gelecekte karşılaşabileceği en temel sorunlardan birisi, bazı ağır bölgelerinin demografik yapısının değişmesiyle yani bölge ağzıyla konuşan yerel nüfusun yabancı diller etkisinde kalmasıdır. Küresel göçler, Türkiye ve Türkçeyi çok yönlü olarak etkileyen sorunlar arasında yer almaktadır. Türkiye, coğrafi konumu ve insanî değerlere yaklaşımı neticesinde göç yollarının kesişme adresi olmaktadır. 19. ve 20. yüzyıllarda Kafkasya’dan ve Balkanlar’dan, 21. yüzyılda ise Afrika, Orta Asya ve Orta-doğu coğrafyalarından mazlum insanlara Anadolu, ev ve yurt olmuştur.

Bu bağlamda dil kullanımını etkileyen unsurlardan birisi olarak toplumsal yaşamın temelini oluşturan sosyolojik yapı dikkat çekmektedir. Sosyolojik yapı ise nüfus düzeyi, göç hareketliliği, ekonomik düzey, eğitim seviyesi, kültürel unsurlar, inanç ve dinî ritüeller gibi denklemlerle şekillenmektedir. 2020 Türkiye’sine gelindiğinde 4 milyonun üzerinde; Suriye, Irak, İran, Afganistan ve Pakistan ülkelerinin vatandaşları, Türkiye’nin büyükşehirleri de başta olmak üzere pek çok şehirde farklı statülerle kalmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, “mülteci”, “şartlı mülteci”, “ikincil koruma” ve “geçici koruma” statülerine yönelik 2013 yılında yapmış olduğu yasal düzenlemelerle ülke genelinde demografik yapıyı korumayı amaçlamaktadır. Körfez Savaşları sürecinde göç hareketliliğinden önemli ölçüde etkilenen ve tecrübe edinen Türkiye, 2011 yılından bu yana Suriye topraklarından Türkiye’ye göç eden 110 bin civarında Suriyelinin Türk vatandaşlığına alındığı yetkililerce açıklanmaktadır. Ancak 3.5 milyonun üzerindeki Suriyelinin ise kendi ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye göç etmesine kadar Türkiye’de kalmaya devam ettiği de bir gerçekliktir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yeni göç hareketlerini engellemeye ve hâlihazırda Türkiye sınırları içindeki sığınmacı ve mültecilerin ülkelerine dönmelerine yönelik yürüttüğü siyasal müzakereler ve askerî harekâtlar da yadsınamaz. Çözüm arayışları ve buna bağlı olarak oluşacak sonuçlar yakın ve orta vadede belirginleşecektir.

Sığınmacı ve mülteci krizinin orta vadede nasıl sonuçlanacağını değerlendirmesi bir kenara bırakılıp anlık duruma göz atılacak ve nüfus dağılımı dikkate alınacak olunursa Kilis başta olmak üzere Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Mardin ve Osmaniye illerinde Suriyeli göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı tespit edilmektedir. Öyle ki yerel nüfusla

kıyaslandığında Kilis'te %80; Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa illerinde %20'ler; Adana, Mersin, Mardin ve Osmaniye illerinde ise %10'lar bandında göçmen nüfusundan söz etmek mümkündür.

Bu verilerden hareketle; önemli bir göçmen nüfus yoğunluğunun bu iller özelinde doğuracağı etkiler dikkatle takip edilmelidir. İstenilecek bir gelişme olmamakla birlikte yakın ve orta vadede bu krizin olumlu sonuçlanamaması neticesinde oluşacak temel sorunlardan birisinin de "dil sorunu" olabileceği göz ardı edilmemelidir. Özellikle bu iller kapsamında, bölge ağızlarının *bozulma*, *kirlenme* ve *yozlaşma* vb. süreçleri yaşayabilme olanağı meydana gelebilecektir.

Bilinmelidir ki; kültür taşıyıcılığının en etkin ögesi bölgesel ağızlardır. Ağız kullanımı, bölgede günlük yaşamın bir parçası olmakla birlikte o toplumun türkü, ninni, ağıt, mâni, fıkra, bilmece gibi folklorik belleklerinin dile dökülmesinde de temel referanstır. Asırlardır ağızlarda varlığını devam ettiren söz varlığının sosyo-kültürel birikimden kopması ya da kullanım alanının yok olmasıyla kültürel değişim süreci de yaşanabilecektir. Türk toplumunun bölgesel aidiyet duygusunun ne denli önemli olduğu, birlikte yaşam alanı tesis ettiği ve dayanışma kültürünü canlı tuttuğu göz ardı edilmemelidir. Birbiriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili ve bağlantılı bu odaklar, süreç içinde kendini konumlandıracaktır.

Göç hareketliliği sonucu kalıcı ve yerleşik bir düzenin özellikle bahsi geçen bölgelerde tesis edilmesiyle sadece diller arası kimi etkileşimlerle geçiştirilebileceği düşünülmemelidir. Bu süreçte dikkate alınması gereken husus, Türkçenin yabancı dillerden alıntılama yoluyla özellikle leksik unsurları bünyesine alması olmamalıdır, öyle ki Türk dili asırlardır etkileşim dâhilinde olduğu pek çok dilden alıntılama yapmıştır. Burada önemli olan göç krizinin yarattığı demografik yapının ters yüz edilmesiyle bölgesel ağızların kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıdır.

Türkiye Türkçesi ağızlarının bu soruna bağlı olarak *bozulma*, *kirlenme* ya da *yozlaşma* süreçlerine uğramadan her bölgede canlılığını ve varlığını koruması, nesillerdir süregelen kültürel mirasın yarınlara taşınarak devam etmesi ve dil-devlet, dil-millet ilişkilerinin bekası için somut ve çözüm odaklı adımlar atmaktan geri durulmamalıdır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti, göç krizine yönelik siyasî ve askerî alanlardaki planlamaya; kültürel korunma planlamasını da dâhil ederek orta ve uzun vadede ortaya çıkabilecek çok yönlü sorunların önünü kesebilecektir. Türkiye Türkçesinin ve bölgesel ağızlarının geleceği garanti altına alınmalı ve güçlenerek kendine yeni alanlar açmalıdır.

Değişen dünya düzeninde küresel ölçekte Türkiye Cumhuriyeti ile Türkiye Türkçesi, hızla yerini almalı ve öncelikle Türk dünyasında lider ülke konumuyla "Ortak Türkçe" ülküsünü hayata geçirmelidir. Bunun yanı sıra dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşayan 21. yüzyıl nesli olan Türk gençleriyle kültürel bağları sıkı tutarak Türkiye Türkçesinin, o bölgelerde de canlılığını korumasına yönelik adımlar atılmalıdır. "Dünya dili Türkçe"

gerçeğine gidilen yolda öncelikle Türkiye Türkçesi merkezli “Ortak Türkçe”nin tesisi sağlanmalı ve bunun yanında yabancıların, Türkçe öğrenme isteğini artırmaya yönelik teşvik edici politikalara da kapı aralanmalıdır. Hem kullanım alanı sınırlarını genişletecek hem de dil sınırlarını ortadan kaldıracak Türkiye Türkçesi, coğrafyasının ötesinde güçlü bir devlet olma hamlelerinde Türkiye Cumhuriyeti’ne büyük katkılar sunacaktır.

Kaynakça

Bekar, B. (2013), “Almanya’da Türkler ve Türkçe”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, S. 8/9, s. 771-787.

Bekar, B.; Öztürk, A. (2018), “Avrupa’da Türkçe Derslerinin Dil Edinimine Katkısı (Almanya’da Üçüncü Kuşaklar Üzerine Bir İnceleme)”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8 (1), s. 17-27.

Özkan, N. (2019), Dünden Bugüne Türkiye Türkçesi, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul.

Resmi Gazete (2013), Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Sayı: 28615.

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Erişim Tarihi: 16.03.2020).

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 16.03.2020).